

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (96)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (96)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.161.2'282(477.54/.62+477.41/.42)
DOI 10.35433/philology.1 (96).2022.42-51

ПОЛІСЬКО-СЛОБОЖАНСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ПАРАЛЕЛІ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ПОСУДУ ТА КУХОННОГО НАЧИННЯ)

М. О. Волошинова*

У статті порушено актуальну проблему міжговіркової взаємодії. На матеріалі лексики назв посуду й кухонного начиння, записаних у 61 говірці на території Східної Слобожанщини, і відповідних маніфестантів, що входять до реєстру трьох діалектних словників Полісся, здійснено структурно-семантичний аналіз спільних і відмінних рис старожитнього та новоствореного діалектних континуумів.

Наголошено, що міжговіркові зв'язки неодноразово ставали предметом дослідження в багатьох наукових студіях. У статтях, присвячених цій проблематиці, учені зосережили увагу на виявленні та особливостях функціонування лексичних паралелей у суміжних або дистантних діалектних системах. На прикладі різноманітних тематичних груп науковці розглядають семантичні відношення лексики зіставляваних говорів, особливості творення паралельних репрезентантів, відстежують їхні специфічні риси.

Під час порівняльного аналізу заявлених сегментів лексики встановлено, що її можна умовно розподілити на кілька груп, до яких віднесено семантично тотожні назви; лексеми з близьким значенням; маніфестанти з відмінним семантичним наповненням. З'ясовано, що зафіксовані в східнослобожанських говірках найменування нерідко пов'язані з назвами, характерними для поліського діалектного ареалу, відношеннями варіантності. Зокрема, простежено численні випадки лексичних паралелей, репрезентанти яких при спільній семантиці не мають відмінностей у формальній структурі. Проте іноді номені з тотожною семантикою можуть відрізнятися фонетичними, граматичними, словотвірними особливостями. Зрідка трапляються випадки, коли маніфестанти аналізованих сем демонструють і семантичні розбіжності, і відмінності у формальному оформленні.

Ключові слова: східнослобожанські говірки, поліські говірки, тематична група лексики "Назви посуду", зіставлення, номен, семантика, діалектний континуум, формальна структура.

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Полтава)
marishinova@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7247-5222

POLISSYA AND SLOBODA LEXICAL PARALLELS (A CASE STUDY OF THE NAMES OF DISHES AND KITCHEN UTENSILS)

Voloshynova M. O.

The article raises a topical problem of intercultural communication. On the basis of the vocabulary of the names of dishes and kitchen utensils, recorded in 61 dialects in the territory of the Eastern Sloboda, and the included in the register of three dialect dictionaries of Polissya, a structural-semantic analysis of the common and distinctive features of the ancient and the new dialectal continuum has been carried out.

It is noted that intercultural relations have repeatedly become the subject to many scientific studies. In articles devoted to this issue, scientists focus on the identification and functioning of lexical parallels in adjacent or distant dialect systems. On the example of various thematic groups, scientists consider the semantic relations of the vocabulary of comparable dialects, the features of the creation of the identified parallel representatives, and track their specific features.

In a comparative analysis of the declared segments of the vocabulary, it was found that it can be conditionally divided into several groups, which include semantically identical names; lexemes with close meaning; demonstrators with different semantic content. It has been established that the names recorded in the Eastern Sloboda dialects are often associated with the names characteristic of the Polissya dialect area, with variance relations. Thus, numerous cases of lexical parallels have been traced, the representatives of which with common semantics do not have differences in the formal structure. However, sometimes units with identical semantics may differ in phonetic, grammatical, and word-formation features. Occasionally, there are cases when the demonstrators of the semes in question demonstrate both semantic differences and differences in formal design.

Keywords: *East Sloboda dialects, Polissya dialects, thematic vocabulary group "Names of dishes", comparison, unit, semantics, dialect continuum, formal structure.*

Постановка наукової проблеми.

Установлення міждіалектних зв'язків лексики східнослобожанських говірок, територію поширення яких розглядають як новозаселений говірковий масив, із говірками інших діалектних континуумів, приміром, зі старожитнім поліським, вважаємо актуальним завданням сучасної мовознавчої науки, оскільки давню лексику Полісся, зокрема східнополіських говірок [3], варто розглядати як одне з джерел формування номінативної бази слобожанського говору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід вивчення міжговіркових лексичних паралелей відображено в працях таких діалектологів, як З. Бичко (опрацьовано предметну лексику наддністрянського та лемківського говорів) [2], Г. Гримашевич (описано середньополісько-слобожанські паралелі назв взуття) [4], Г. Краєвська (лексику народних ремесел зіставлено в межах поліського й подільського говорів) [7], В. Леснова (на матеріалі

оцінної лексики проаналізовано лексичні паралелі слобожанських і поліських говорів) [8], Т. Тищенко (простежено східноподільсько-західнополіські лексичні паралелі на прикладі лексики рибальства) [13], Н. Хібеба (розглянуто бойківсько-лемківські паралелі у весільній лексиці) [15] та ін. Згадані дослідження репрезентують зіставний аналіз лексики окреслених тематичних груп на прикладі дистантних і суміжних діалектних континуумів. Дослідники акцентували увагу на спільних і відмінних елементах у порівнюваних діалектних системах, виокремлювали їхні специфічні риси.

Лексика посуду й кухонного начиння неодноразово ставала об'єктом комплексних досліджень українських науковців. Е. Гоца проаналізувала назви кухонного начиння, що функціонують у межах українських карпатських говорів [5]. У праці також з'ясовано співвіднесеність досліджуваних говорів з українською літературною мовою та з іншими

українськими діалектами в обсязі зазначеної лексики.

Назви кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області системно описав Л. Ур [14]. Дисертацію присвячено лексико-етимологічному аналізу зафіксованих лексем, визначенню основних способів номінації окреслених тематичних груп лексики, виявленню нових значень лексем, зібраних на досліджуваній території.

В. Різник дослідила склад, шляхи формування й ареальну поведінку лексики на позначення посуду та кухонного начиння на прикладі говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя [11]. Серед інших завдань – опрацьовано й міждіалектні зв'язки лексики надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя з лексикою інших говорів української мови, передусім південно-західного наріччя.

Мета дослідження. Мета статті – здійснити порівняльний аналіз лексики на позначення посуду й кухонного начиння українських східнословобожанських говірок із лексикою відповідних тематичних груп поліського ареалу. Матеріалом для дослідження слугували власні польові записи авторки статті, зібрані в Луганській області (61 населений пункт – *далі н.п.*), і такі лексикографічні джерела: "Словник західнополіських говірок" Г. Аркушина [1], "Словник поліських говорів" П. Лисенка (1974 р.) [10], "Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся" П. Лисенка (1961 р.) [9].

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Тематичну групу лексики (ТГЛ) "Назви посуду" наповнюють кілька лексико-семантичних груп (ЛСГ), на прикладі яких ми проаналізували зв'язки лексики східнословобожанських говірок із відповідною лексикою поліського говору.

Для ЛСГ на позначення назв посуду для варіння їжі виявлено спільні репрезентанти, наприклад: сх.-слоб. *ч'а'вун* 'велика посудина (на 10–15 літрів), у якій варять страву' (н. пп. 1, 5, 7, 8, 10, 12, 18, 21, 22, 26, 30, 37 – 39, 40, 43, 47, 52, 54, 56, 58, 59) – зх.-поліс. *чиву́н, чигу́н, чигуне́ц* 'банєк' [1: 2: 251]. Як бачимо, поліські паралелі представлено фонетичними і словотвірним варіантом, що виникли на власній діалектній основі. Назва *чаву́н* мотивована найменуванням матеріалу, із якого виготовлено цей вид посуду, потрапила в говіркове мовлення з літературної мови.

Для семи 'череп'яна посудина, у якій варили страву в печі для однієї сім'ї' семантично близькими для зіставлюваних говірок є маніфестанти *гор'шок* (н. пп. 2, 4, 17, 27, 29, 36, 43, 47, 50, 55, 60), *горшик* (н. пп. 8, 28, 39, 56) – пор. зх.-поліс. *горшо́к, го́ршик* 'глиняний посуд, у якому варять їсти' [1: 1: 104], для яких спостерігаємо відсутність відмінностей у формальній структурі.

Для репрезентанта аналізованої семи *бан'ак* (н. пп. 14, 26, 28, 57, 60) у західнополіських говірках зафіксовано семантично близьку назву, яка не відрізняється формальним оформленням: зх.-поліс. *баня́к* 'чавунний горщик будь-якої місткості' [1: 1: 10]. Проте в реєстрах діалектних словників поліських говорів наявні й лексеми з розбіжною семантикою, пор.: поліс. *баня́к* 'велика фарфорова або скляна посудина для води або молока' [9: 17], *баня́к* 'чавунний горщик з ручкою, в якому варять картоплю тощо' [10: 29].

Східнословобожанській назві *ма'к'ітра* (н. пп. 3, 21–24, 29, 35, 37, 49) відповідає поліська *макато́р* 'велика макітра' [9: 41] з указівкою на розмір реалії й відмінністю в граматичній категорії роду.

Для ЛСГ "Назви посуду для смаження й тушіння" виявлено низку семантично спільних репрезентантів, пор.: сх.-слоб. *па'тел'на* (н. пп. 14, 38, 43, 48, 60) –

зх.-поліс. *пательня* 'сковорода' [1: 2: 32]; *сковорода* (н. пп. 1, 2, 5–8, 10, 13, 14, 16–19, 21, 25–28, 32, 33, 36, 37, 39–42, 45, 47, 49, 51–53, 55, 56, 58, 59, 61), *сковорода* (н. п. 23) – зх.-поліс. *сковорода* 'неглибока посудина для пряження сала', де в репертуарі представлено й фонетичний варіант *шкворода* 'сковорода' [1: 2: 151, 268].

Для назви *жаровня* фіксуємо варіативність семантики, пор.: сх.-слоб. *жа|роїн'а* (н. пп. 1–3, 5, 7–12, 14, 15, 18–22, 26–28, 30, 33, 34, 37–42, 47–61) 'посудина, у якій готують тушковане м'ясо' – зх.-поліс. *жаровня* 'сковорода' [1: 1: 153].

ЛСГ "Назви посуду для приймання їжі". Для семи 'неглибока череп'яна/металева миска' фіксуємо паралельні назви з тотожним значенням: *по|луми^есок* (н. пп. 3, 5–13, 16, 17, 20, 21, 23–34, 37–42, 44, 46, 49, 51–53, 56, 57) – зх.-поліс. *полу^мисок* 'неглибока миска' [1: 2: 68]. До словника західнополіських говірок уміщено й акцентуаційний варіант *полу^миска* 'неглибока миска' [1: 2: 68], що має відмінності в граматичній категорії роду.

Для семи 'череп'яна посудина, схожа на широку чашку, у якій звичайно подають страву до столу' виявлено загальноновживаний номен *лиска* (н. пп. 1–5, 8–12, 14, 16, 17, 20–26, 28–30, 33, 35–40, 42, 44, 46–54, 56, 57, 59, 61), якому відповідають західнополіські словотвірні варіанти *міса* 'велика миска' [1: 1: 312] і *місчина* 'невелика миска' [1: 1: 313], значення котрих фіксують указівки на розміри реалій. У східнословобожанських говірках зменшений розмір реалії реалізовано демінутивними утвореннями із суфіксом *-очк-*: *лісоч'ка* (н. пп. 4, 46, 50), *місоч'ки* (н. п. 47).

ЛСГ "Назви посуду для пиття". Сему 'металева або череп'яна посудина з вушком, із якої п'ють чай, каву', крім інших, наповнюють репрезентанти *к|рушка* (н. пп. 1–5, 7–14, 16, 20–26, 29–35, 37–45, 47, 49, 52–54, 56, 58, 59,

61), *к|варта* (н. п. 56), які при спільній семантиці не мають відмінностей і у формальній структурі, пор. зх.-поліс. *к|рушка* 'кухоль' [1: 1: 260], зх.-поліс. *к|варта* 'кухоль' [1: 1: 216].

Семантично тотожними для зіставлюваних діалектних континуумів є й лексеми *л'ч'арка* (н. пп. 4, 5, 14, 17, 18, 25, 30, 33, 37–39, 41, 47, 50, 52) *сл|тонка* (н. пп. 1, 8, 11, 12, 16, 21, 23, 24, 28, 34, 37–39, 44, 46, 47, 49, 52, 53, 56, 61), *стол|пар'ік* (н. п. 3) – репрезентанти семи 'невеличка скляна посудина, з якої п'ють горілку та інші спиртні напої'. Пор. зх.-поліс. *ч|арка* 'невеличка посудина для пиття вина' [1: 2: 246], *стопка*, *стоп|арік* 'склянка місткістю 100 грам' [1: 2: 175, 176].

ЛСГ "Назви посуду для зберігання рідини". Сему 'металева посудина циліндричної форми з герметичною кришкою для зберігання молока, води, меду' в східнословобожанських говірках репрезентовано фонетичними варіантами: *бі|дон* (н. пп. 1 – 3, 5, 6, 8, 14, 18, 21, 30, 35–41, 43, 46, 49, 50, 52, 53, 56, 57, 59), *би^елтон* (н. пп. 4, 5, 7, 8, 13, 16, 18, 20–23, 27, 42), *бі|лтон* (н. пп. 1, 12, 15, 16, 33, 47, 54, 55, 58), *би^елдон* (н. пп. 9, 19, 23, 26) – пор. зх.-поліс. *біт|он²* 'бідон' [1: 1: 19]. Водночас у поліському континуумі виявлено назву, яка при спільному формальному оформленні має відмінне семантичне наповнення щодо східнословобожанських говірок, наприклад: поліс. *біт|он* 'цементне кільце, що використовується у зрубі колодязя' [10: 32].

Семантично спільну пару становлять такі лексеми цієї семи: сх.-слоб. *бал|лон* (н. п. 51) – зх.-поліс. *бал|он* 'скляна або металева посудина для зберігання рідини чи газу' [1: 1: 9].

У мікропарадигмі 'металева посудина з дужкою для носіння та зберігання води' паралельні назви при повній відповідності формальної структури мають розбіжності в значенні: пор. сх.-слоб. *ц|ебер* (н. п. 2) – зх.-поліс. *ц|ебер* 'невисока посудина з клепок, у якій для домашніх тварин готують їжу' [1: 2: 238]. Інша пара

лексем має і граматичні, і семантичні невідповідності: *цел'берка* (н. пп. 1, 2, 5, 6, 11, 14, 20–25, 28, 29, 32–34, 38, 42, 47, 50, 56 – зх.-поліс. *цел'берко* 'невелике дерев'яне відро з клепок біля колодязя' [1: 2: 264].

У процесі зіставлення маніфестантів семи 'невелике відро з дужкою, у яке доять молоко' спостерігаємо семантично тотожні відповідники, що не мають відмінностей у формальному оформленні: наприклад: сх.-слоб. *дойонка* (н. пп. 3, 20, 28, 33, 35, 43, 46, 51–53) – поліс. *дойонка* 'дійниця' [10: 68], сх.-слоб. *дойниці'а* (н. п. 8) – зх.-поліс. *дойниціа* 'посудина для доїння корів' [1: 1: 137]. Водночас виявлено й семантичні відповідники, які мають відмінності у формальній структурі: сх.-слоб. *дойінка* (н. п. 35) – поліс. *дайонка* [10: 64].

Для семи 'скляна трилітрова банка' фіксуємо паралелі, які при повному фонетичному збігові мають різне значення, пор.: сх.-слоб. *бутиел'* (н. пп. 5, 6, 11, 15, 16, 19, 22, 24–29, 39, 41, 43, 46, 47, 56), *слоїк* (н. п. 21) –

зх.-поліс. *бутель* 'скляна посудина з високою шийкою, місткістю 2–5 л' [1: 1: 40], поліс. *бутиль* 'череп'яна посудина з вузькою шийкою, призначена для доставки питної води на поле' [10: 38], зх.-поліс. *слоїк* 'скляна банка місткістю 0,5–3 літра' [1: 2: 156]. Як свідчить діалектний матеріал, паралельні назви на Поліссі вживають на позначення ємності більшої місткості або череп'яної посудини.

Для номена *банка* не виявлено семантичних розбіжностей: сх.-слоб. *банка* (н. пп. 1, 8, 10–13, 17, 18, 21, 23, 29, 35, 42, 47, 56–61) – зх.-поліс. *банка* 'скляний слоїк' [1: 1: 10].

Серед реалізаторів семи виявлено й паралельні назви, для яких характерні відмінності у вираженні граматичної категорії роду, фонетичні невідповідності, при цьому вони мають спільну семантику: сх.-слоб. *тр'охліт'роїка* (н. пп. 30, 37, 39) – зх.-

поліс. *трохліт'ровец* 'скляна банка місткістю 3 літра' [1: 2: 210]. Творення цих лексем мотивовано об'ємом реалії.

Для семи 'пляшка' в зіставлюваних діалектних системах фіксуємо наявність семантичних відповідників: сх.-слоб. *бутилка* (н. пп. 1, 8–11, 15, 21, 26, 29, 33, 35, 37, 42, 45, 47 – 49, 52, 56) – поліс. *бутилка* 'пляшка' [10: 38], у межах західнополіських говірок із фонетичним варіантом *бутелька* 'пляшка' [1: 1: 40].

Відомо, що диференційною ознакою в найменуваннях посуду може слугувати його розмір. На позначення малої пляшки фіксуємо семантично тотожні фонетичні варіанти: сх.-слоб. *ч'їкушка* (н. пп. 1, 2, 5, 6, 9–12, 14–17, 21–23, 25, 26, 28, 32, 33, 36–38, 45, 47, 50, 56) – зх.-поліс. *чїкушка* 'пляшка, місткістю 0,25 л' [1: 2: 252].

Сему 'велика дерев'яна циліндричної форми посудина, часто випукла посередині, з двома плоскими днищами' представлено відповідниками, для яких при спільній семантиці не фіксуємо відмінностей у формальній структурі, пор.: сх.-слоб. *боч'ка* (н. пп. 1–4, 7, 8, 11, 12, 14–16, 18, 20–22, 26, 28–30, 32, 33, 37, 38, 41, 42, 44–47, 49, 56, 58, 60, 61), *боч'онок* (н. пп. 11, 18, 32, 46), *кадушка* (н. пп. 1, 2, 6, 7, 13, 25, 29, 32, 33, 37, 38, 46, 47, 51) – зх.-поліс. *бочка*, *бочонок* 'дерев'яна посудина з клепок для зберігання зерна чи муки' [1: 1: 29], *кадушка* 'бочка для соління городини' [1: 1: 204]. Інша пара лексем демонструє розбіжність значення: сх.-слоб. *д'їшка* (н. пп. 1, 4–11, 13, 14, 16–24, 26–29, 31, 33–37, 39–43, 46–57, 59, 61) – зх.-поліс. *дїжка* 'дерев'яна посудина з клепок, у якій готують тісто на хліб' [1: 1: 135].

ТГЛ "Назви кухонного начиння". ЛСГ "Назви начиння для приймання їжі". Серед інших репрезентантів семи 'предмет столового прибору, за допомогою якого їдять рідку страву' східнословобожанська назва *лож'ка* (н. пп. 1–21, 23–30, 32–35, 37–56, 58, 59, 61) виявляє повну семантичну

відповідність західнополіській: *лѳжка* 'предмет столового прибору для набирання рідкої страви' [1: 1: 290],

ЛСГ "Назви начиння для механічної обробки харчових продуктів". Денотат 'пристрій для роздрібнювання переважно овочів, просовуючи їх по шорсткій поверхні' ілюстровано номенами *л'т'орка* (н. пп. 1–4, 7, 8, 10–23, 25, 26, 28–33, 35, 37–53, 56–59, 61), *л'терка* (н. пп. 6, 8, 18, 34, 47, 56), словотвірним варіантом *течрл'тушка* (н. пп. 1, 2, 5, 9, 11, 18, 21, 24, 27, 46, 49, 52, 54, 55). Семантичними відповідниками, для яких не виявлено відмінностей у формальному оформленні, є західнополіські лексеми *тѳрка*, *течрл'тушка* 'тертка для овочів' [1: 2: 196]. Лексема *тѳрка*, характерна для зіставлюваних діалектних систем, на думку дослідниці Е. Гоци, утворилася від літературної *тѳртка* шляхом спрощення приголосних [6: 119].

ЛСГ "Назви начиння, що використовують під час приготування їжі". Для семи 'пристрій для розкочування тіста' на території Східної Слобожанщини зафіксовано найменування *кал'ч'алка* (н. пп. 1–5, 7, 8, 10, 11, 13–23, 25, 27–40, 42–55, 57, 59, 61). Записані в західнополіських говірках репрезентант *кач'алка* та його варіант *кач'алко*, демонструють семантичну тотожність: 'кругла палиця для розкачування білизни або тіста' [1: 1: 214]. Подібна полісемантичність назв, яка, до речі, притаманна й східнослобожанським говіркам, зумовлена подібністю функційного призначення предметів. В основі номінації цих лексем – дія, за допомогою якої готують тісто або виробляють з нього до випікання, пор.: *розкачувати*, *розкачати* 'розпліскуючи, розплющуючи, робити що-небудь плоским, тонким' [12: 8: 691].

Аналізовану сему наповнює й номен *с'калка* (н. пп. 2, 3, 8, 9, 12, 14, 21, 24, 26, 39, 41, 47, 58–60). Поліські діалектні словники фіксують лексему

скалка із семантикою, яка не збігається зі значенням, притаманним східнослобожанським говіркам: поліс. 'камінець для кресала', 'кремень для кресала' [9: 60; 10: 195].

Сему 'знаряддя у вигляді насадженого на держак залізного прута з розплесканим загнутим кінцем для перемішування палива в печі й вигрібання з неї жару, попелу' на Слобожанщині репрезентовано фонетичними варіантами *коч'іл'р'ошка* (н. пп. 3, 11, 21, 23, 32, 38, 51, 55, 56), *коч'е'л'р'ошка* (н. пп. 7–9, 19, 43, 47), *коч'е'л'решка* (н. п. 35), акцентуаційними варіантами *коц'у'ба* (н. пп. 8, 14, 46), *коц'у'ба* (6, 60) та назвою *коц'ін'ка* (н. п. 26). При спільній семантиці назви, записані на Поліссі, можуть не відрізнятися формальним оформленням: зх.-поліс. *коц'юба* [1: 1: 248], мати фонетичні особливості – зх.-поліс. *кочерошка* [1: 1: 248] або словотвірні – поліс. *кавеня*, *ковеня* [9: 33].

Сему 'довгий дерев'яний держак із двома металевими заокругленими ріжками на кінці, якими беруть і ставлять у піч або виймають з неї горщики, чавуни' представлено номенами *рогач*' (н. пп. 1, 2, 4–6, 8–11, 13, 16, 17, 19–27, 29–44, 46, 47, 49–61), *рогач'і* (н. пп. 3, 7, 10–12, 14, 26, 42, 47, 48, 56, 59), *ухват* (н. пп. 17, 19, 32, 44), які мають семантичні відповідники в поліському ареалі: *рогачі* 'рогач' [10: 186], *ухват* 'рогач' [10: 221]. Іноді лексеми відрізняються фонетичним оформленням, пор.: зх.-поліс. *рогалі* 'рогачі для виймання з печі горщиків' [1: 2: 122].

Імовірно, унаслідок перенесення найменування із загальнонародного *віла* (зменш. *вілка*) – 'сільськогосподарське знаряддя з кількома довгими зубцями на держаку, що використовується для піднімання, розтрушування сіна, соломи й т. ін.' [12: 1: 419, 424] у діалектному мовленні як реалізатори семи з'явилися номени *л'вила* (н. п. 1) і *л'вилошник* (н. п. 14), які зі спільною семантикою

відомі й у поліських говірках (разом з акцентуаційними варіантами): поліс. *вилóшник*, *вилóчник*, *вилі́шник* 'рогач' [9: 21], *ві́ла* 'рогач' [10: 44].

Маніфестанти семи 'хлібна лопата', характерні для обох зіставляваних говіркових масивів, зараховуємо до групи репрезентантів, які при спільній семантиці не мають відмінностей і у формальному оформленні: сх.-слоб. *ло¹пата* (30 говірок – н. пп. 2, 4, 5, 7, 15–19, 21, 25, 26, 28, 30, 32, 33, 37, 39–46, 50, 53, 55, 56, 61) – зх.-поліс. *лопáта* 'знаряддя з довгим держакком і широким плоским кінцем для саджання хліба у піч' [1: 1: 291].

ЛСГ "Назви допоміжного кухонного начиння". Семантично близькими для східнословобожанських і західнополіських говірок вважаємо лексеми *ко¹пистка* (н. пп. 3, 23, 29, 31, 35, 38–40, 47, 54) 'паличка, якою збивають масло' та *копíстка* 'лопатка для розмішування рідкої страви' [1: 1: 242]. Обидва значення суголосні загальноживаному: *копíстка* 'дерев'яна лопатка для розмішування чого-небудь' [12: 4: 281].

Сему 'велика розливна ложка' в східнословобожанських говірках репрезентовано назвою *опо¹лоніек* (н. пп. 1 – 12, 14 – 24, 26 – 54, 57, 58, 60), безпрефіксним утворенням *по¹лоніек* (н. пп. 3, 25) і лексемою *по¹лоўніек* (н. пп. 14, 46, 61). У зіставляваному діалектному континуумі зі спільною семантикою зафіксовано паралелі, які не відрізняються формальними ознаками, пор.: зх.-поліс. *половник*, *поло́ник* 'велика ложка для розливання рідких страв' [1: 2: 67], *ополо́ник* 'черпак' [1: 2: 15].

Повну невідповідність формальної структури при спільній семантиці демонструють назви, що, крім інших, наповнюють мікропарадигму 'щіточка для змащування сковороди', пор.: сх.-слоб. *пома¹зок* (н. пп. 1, 5, 6, 8, 19, 21, 37), *ма¹зок* (н. пп. 14, 26, 28) – поліс. *мазіло* 'мастило, яким змащують посуд для випічки', *ма́зка* 'квач для

змащування сковороди жиром', *пудмазка*, *пудмазок* 'квачик або шматок сала для змащування сковороди' [10: 120, 178].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, у зіставляваних діалектних континуумах у межах ТГЛ "Назви посуду" та "Назви кухонного начиння" виявлено чимало спільних рис.

Серед найменувань, які мають відповідники в поліському континуумі, виокремлюємо кілька груп. До першої відносимо назви, значення яких повністю збігаються з наявними в східнословобожанському говірковому масиві, другу становлять семантично близькі номени, третю – лексичні одиниці з відмінним значенням.

Зафіксовані в східнословобожанських говірках найменування нерідко пов'язані з назвами, що побутують у поліському діалектному ареалі, відношеннями варіантності. Зокрема, численні паралельні назви, виявлені в говірках Східної Слобожанщини й на Поліссі, функціонують із тотожною семантикою, не маючи при цьому відмінностей у формальній структурі лексем. Трапляються випадки, коли при спільній семантиці лексичні одиниці можуть відрізнятися фонетичним оформленням, мати граматичні відмінності, різну словотвірну структуру. Зрідка аналізовані репрезентанти демонструють і відмінності в семантиці, і відмінності формальної структури.

Усе викладене вище свідчить про тісний зв'язок зіставлених діалектних систем. Перспективи досліджень убачаємо у вивченні полісько-словобожанських лексичних паралелей на прикладі інших тематичних груп лексики.

СПИСОК ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

(згідно з районуванням до реформи 2020 р.)

1. смт Троїцьке; 2. с. Привілля, Троїцький р-н; 3. с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н; 4. с. Солідарне,

Білокуракинський р-н; 5. с. Новобіла, Новопсковський р-н; 6. с. Березівка, Новопсковський р-н; 7. с. Павленкове, Новопсковський р-н; 8. смт Білолуцьк, Новопсковський р-н; 9. с. Височинівка, Марківський р-н; 10. с. Тарасівка, Троїцький р-н; 11. с. Новочервоне, Троїцький р-н; 12. с. Попівка, Білокуракинський р-н; 13. с. Павлівка, Білокуракинський р-н; 14. смт Білокуракине; 15. с. Осинове-1, Новопсковський р-н; 16. с. Донцівка, Новопсковський р-н; 17. с. Просяне, Марківський р-н; 18. смт Марківка; 19. с. Веселе, Марківський р-н; 20. с. Оборотнівка, Сватівський р-н; 21. с. Куземівка, Сватівський р-н; 22. с. Нижня Дуванка, Сватівський р-н; 23. с. Закотне, Новопсковський р-н; 24. с. Коломийчиха, Сватівський р-н; 25. с. Мілуватка, Сватівський р-н; 26. м. Сватове; 27. с. Петрівка, Сватівський р-н; 28. с. Караван-Солодкий, Марківський р-н; 29. с. Бондарівка, Марківський р-н; 30. с. Морозівка, Міловський р-н; 31. с. Півнівка, Міловський р-н; 32. с. Зориківка, Міловський р-н; 33. с. Великоцьк, Міловський р-н; 34. с. Стрільцівка, Міловський р-н; 35. с. Каалмиківка, Міловський р-н; 36. с. Лиман, Старобільський р-н; 37. с. Підгорівка, Старобільський р-н; 38. с. Піщане, Старобільський р-н; 39. м. Старобільськ; 40. с. Чмирівка, Старобільський р-н; 41. с. Бутове, Старобільський р-н; 42. с. Литвинівка, Біловодський р-н; 43. с. Кононівка, Біловодський р-н; 44. с. Новолимарівка, Біловодський р-н; 45. с. Семикозівка, Біловодський р-н; 46. с. Плугатар, Біловодський р-н; 47. смт Біловодськ; 48. с. Макіївка, Кременський р-н; 49. с. Червонопопівка, Кременський р-н; 50. м. Кременна; 51. с. Варварівка, Кременський р-н; 52. с. Шпотине, Старобільський р-н; 53. с. Малохатка, Старобільський р-н; 54. с. Колядівка, Новоайдарський р-н; 55. с. Победа, Новоайдарський р-н; 56. смт Новоайдар;

57. с. Смолянинове, Новоайдарський р-н; 58. с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н; 59. с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н; 60. смт Станично-Луганське; 61. с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Г. А. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1–2.
2. Бичко Зіновій. Зіставний аналіз лексики наддністрянського і лемківського говорів української мови. *Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті. Studia methodologica* / уклад.: С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун. Тернопіль: ТНПУ, 2009. Вип. 27. С. 124–126.
3. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослобожанських говірок: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2005. 592 с.
4. Гримашевич Г. І. Середньополісько-слобожанські лексико-семантичні паралелі (на матеріали назв взуття). *Лінгвістика: зб. наук. пр.* Луганськ, 2010. № 3. С. 92–99.
5. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова". Ужгород, 2001. 20 с.
6. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: монографія; відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород: Гражда, 2010. 360 с.
7. Краєвська Ганна. Полісько-подільські паралелі в лексиці народних ремесел. *Волинь-Житомирщина: істор.-філол. зб. з регіон. проблем.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. Вип. 22 (II том). С. 136–141.
8. Лєснова Валентина. Діалектна оцінна лексика: слобожансько-поліські паралелі. *Волинь-Житомирщина: істор.-філол. зб. з регіон. проблем.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. Вип. 22 (II том). С. 178–185.

9. Лисенко П. С. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся. Київ: Вид-во акад. наук УРСР, 1961. 72 с.

10. Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ: Наук. думка, 1974. 260 с.

11. Різник В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 Українська мова. Львів, 2017. 370 с.

12. Словник української мови (1970 – 1980). 1 – 11. К.: Наук. думка.

13. Тищенко Тетяна. Східно-подільсько-західнополіські лексичні паралелі (на прикладі рибальської лексики). *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2010. Вип. 9 (1). С. 147–154.

14. Ур Л. А. Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.09 Фінно-угорські та самодійські мови. Ужгород, 2004. 20 с.

15. Хібеба Наталя. Бойківсько-лемківські паралелі у весільній лексичній лемківській діалект у загальноукраїнському контексті. *Studia methodologica / уклад.: С. Є. Панцьо, Н. О. Свистун. Тернопіль: ТНПУ, 2009. Вип. 27. С. 129–134.*

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Arkushyn H. L. (2000). *Slovyk zakhidnopolis'kykh hovirok* [Western Polissya Subdialects Dictionary]. (T. 1–2). Lutsk: Vezha. [in Ukrainian].

2. Bychko Zinovii. (2009). *Zistavnyi analiz leksyky naddnistrians'koho i lemkiivs'koho hovoriv ukrainskoi movy* [The comparative analysis of the Naddnistrianskiy and lemkiiv dialects of the Ukrainian language vocabulary]. *Lemkiivskiyi dialekt u zahalnoukrainskomu konteksti. Studia methodologica / uklad.: S. Ye. Pantso, N.*

O. Svystun. Ternopil : TNPU, 2009. Vyp. 27. S. 124–126. [in Ukrainian].

3. Hlukhovtseva K. D. (2005). *Dynamika ukrains'kykh skhidnoslobozhans'kykh hovirok* [Dynamics of Ukrainian East Slobozhan dialects]: monohrafiia. Luhansk: Alma-mater. 592 s. [in Ukrainian].

4. Hrymashevych H. I. (2010). *Serednopolis'ko-slobozhans'ki leksyko-semantychni paraleli (na materialy nazv vzuttia)* [Middle Polissya-Slobozhansk lexical-semantic parallels (on the materials of shoe names)]. *Linhvistyka : zb. nauk. pr.* Luhansk. № 3. S. 92–99. [in Ukrainian].

5. Gotsa E. D. (2001). *Nazvy yizhi i kukhonnoho nachynnia v ukrains'kykh karpats'kykh hovorakh* [Names of food and kitchen utensils in Ukrainian Carpathian dialects]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 Ukrainska mova. Uzhhorod. 20 s. [in Ukrainian].

6. Gotsa E. D. (2010). *Nazvy yizhi y kukhonnoho nachynnia v ukrains'kykh karpats'kykh hovorakh* [Names of food and kitchen utensils in Ukrainian Carpathian dialects]. Uzhhorod: Grazhda, 360 s. [in Ukrainian].

7. Kraievska Hanna. (2010). *Polis'ko-podil's'ki paraleli v leksytsi narodnykh remesel* [Polissya-Podolian parallels in vocabulary of traditional trades]. *Volyn-Zhytomyrshchyna: istor.-filol. zb. z rehion. problem.* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. Vyp. 22 (II tom). S. 136–141. [in Ukrainian].

8. Liesnova Valentyna. (2010). *Dialektna otsinna leksyka: slobozhans'ko-polis'ki paraleli* [Dialectal Evaluation Vocabulary: Sloboda and Polissya Parallels]. *Volyn-Zhytomyrshchyna: istor.-filol. zb. z rehion. problem.* Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. Vyp. 22 (II tom). S. 178–185. [in Ukrainian].

9. Lysenko P. S. (1961). *Slovyk dialektnoi leksyky serednioho i skhidnoho Polissia* [Dictionary of dialect vocabulary of central and eastern

Polissya]. Kyiv: Vyd-vo akad. nauk
URSR. 72 s. [in Ukrainian].

10. Lysenko P. S. (1974). Slovnyk
polis'kykh hovoriv [Dictionary of Polissya
dialects]. Kyiv: Nauk. dumka. 260 s. [in
Ukrainian].

11. Riznyk V. P. (2017). Nazvy yizhi ta
kukhonnoho nachynnna v hovirkakh
nadsians'ko-naddnistrians'koho
sumizhzhia [The names of foodstuff and
kitchen utensils in the Ukrainian
dialects of the Dniester region] : dys. ...
kand. filol. nauk: spets. 10.02.01.
Ukrainska mova. Lviv. 370 s. [in
Ukrainian].

12. Slovnyk ukrains'koi movy
[Dictionary of Ukrainian Language] (1970
– 1980). 1 – 11. K.: Nauk. dumka. [in
Ukrainian].

13. Tyshchenko Tetiana. (2010).
Skhidnopodils'ko-zakhidnopolis'ki
leksychni paraleli (na prykladi rybalskoi
leksyky) [Lexical parallels between the
dialects of Eastern Podillya and Western

Polissya (by way of example the names of
fishing implements)]. *Volyn filolohichna:
tekst i kontekst*. Lutsk. Vyp. 9(1). S. 147–
154. [in Ukrainian].

14. Ur L. L. (2004). Nazvy yizhi i
kukhonnoho nachynnna v pivdennykh
uzhans'ko-latoryts'kykh uhors'kykh
hovirkakh Zakarpats'koi oblasti [Names
of food and kitchen utensils in Southern
Uzhansko-Latorytsky Hungarian dialects
of Transcarpathia] : avtoref. dys. na
zdobuttia nauk. stupenia kand. filol.
nauk: spets. 10.02.09 Finno-uhorski ta
samodiiski movy. Uzhhorod. 20 s. [in
Ukrainian].

15. Khibeba Natalia. (2009).
Boikivs'ko-lemkivs'ki paraleli u vesil'nii
leksytsi [Boykiv and lemktiv parallels in
wedding vocabulary]. *Lemkivskyi dialekt
u zahalnoukrainskomu konteksti. Studia
methodologica / uklad.:* S. Ye. Pantso, N.
O. Svystun. Ternopil : TNPU. Vyp. 27.
S. 129–134. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 23.06.2022

Схвалено до друку: 26.08.2022